

Неотложността на съдебната реформа – Мирослава Тодорова

Съдебната реформа означава нещо съвсем лесно за разбиране и жизненоважно за обществото – съдиите и прокурорите да са компетентни и почтени, и да бъдат поставени да работят в такива условия, които им позволяват да решават делата качествено и срочно. Затова необходимостта от успешното ѝ провеждане няма нужда да бъде защитавана пред гражданите. Реформата от 1991 г. досега не е била проведена успешно и това е въпрос на споделена отговорност на всички държавни власти и политически управления, като оправданията за затрудненията са или лицемерие, което прикрива желание за поддържане на статуквото, или липса на човешки и професионален капацитет на хората, от които зависи.

Ситуацията на съдебната власт в България е тежка и заради кризата на компетентното ѝ управление от Висшия съдебен съвет, и заради липсата на обществено доверие в правосъдието. Хората виждат поредица от скандали в съдебната система, които не получават своето разумно и почтено обяснение и разрешение, затова недоверието се засилва. Вредите са безусловни и дългосрочни. Подхранва се чувството за дефицит на справедливост, понякога безпочвен, защото обективните данни показват, че съдът решава стотици хиляди дела с влезли в сила решения на година, което означава раздадено правосъдие. Вредата се изразява и в обратния ефект - у някои се създава чувство за безнаказаност, което деморализира обществото. Разклатеното доверие в съдебната власт може да бъде и криминогенен фактор – например, за корупция – у хората се създава опасна нагласа, че справедливостта се „купува“, възпрепятстването ѝ - също. Например, това е и едно от обясненията за ръста на телефонните измами на граждани, склонни да плащат на непознати, които са ги излъгали, че техни близки са извършили престъпления, за да бъдат прекратени делата срещу тях.

През 1909 г. в своя лекция пред Българското книжовно дружество един от създателите на българския Върховен касационен съд съдията Антон Каблешков казва – “И виждаме ли ние съдебната власт, поставена в незавидно положение, неползуеща се с нужния авторитет в обществото, можем смело да кажем и за самото общество, среди което тя действа, че то е морално паднало, че е изгубило ония качества, които го правят способно за борба, способно за прогрес, способно да има значение сред културните общества.”

Незавидното днешно положение на съдебната власт в обществото е факт, то наистина свидетелства за дестабилизирана правова държава и разрушени социални връзки, поради което налага необходимостта от реформа да бъде основна грижа на политическата система.

Търсенето на решенията започна от формулиране на проблемите. Те бяха осъзнати както в професионалната съдийска общност, така и от Европейската комисия. В последния междинен доклад на Европейската комисия по механизма за сътрудничество и проверка за България изрично се препоръчва реформиране из основа на съдебната система, "по-специално чрез изготвянето и прилагането на предложения за реформа на Висшия съдебен съвет (ВСС) и прокуратурата". Казва се: "Дебатът за условията и процедурите за избор на ВСС

трябва бързо да се конкретизира, ако се цели реформите да бъдат осъществени преди края на мандата на сегашния съвет през есента на 2012 г....". Общественото мнение също е осъзнало тази необходимост. Данните от национално представително социологическо проучване на ББСС "Галъп интернешънъл", проведено през март, показва, че 71% от гражданите са на мнение, че реформите трябва да започнат тъкмо от Висшия съдебен съвет. Това единодушие е показателно и лесно обяснимо.

Администрирането на съдебната система от ВСС включва дейността по оценка на компетентността на съдиите, прокурорите и следователите и кариерното им израстване, т.е. чрез управлението на човешкия ресурс влияе директно върху качеството на решаването на делата. Същевременно стана видимо не само за магистратите, че нито един от устройствените или организационни проблеми на съдебната власт не е решен, въпреки че този ВСС е постоянно действащ. Въпреки многократните препоръки на международни институции не е разделено управлението на съда от това прокуратурата, като прокурори продължават да решават кариерни и дисциплинарни въпроси на съдии и така се създава опасност за независимостта на съда. Въпреки изключително неравномерната натовареност на различните съдилища и прокурори няма все още нито система за квалифициране на делата по сложност, нито за определяне на допустима норма на натовареност. Това е важно за съдиите, от една страна, за да не се изчерпва съществуването им до стремеж за физическо оцеляване при постъпление от стотици до хиляди дела за една година, а да имат време и сили да се развиват професионално и да не губят човешкото си лице. От друга страна, е важно, защото е гаранция за независимостта на съда. Непосилното количество работа прави съдиите уязвими от наказание и би могло да създаде ново основание за зависимост, защото Инспекторатът на ВСС и самият ВСС не съблюдают единни и същи стандарти спрямо всички магистрати. Всичкото това обаче рефлектира в качеството на правораздаването, поради което е от първостепенно значение за гражданите. В този смисъл устройствените и организационните въпроси на съдебната власт не са с вътрешно ведомствено значение, а засягат цялото общество. Не само страните по делата, но и тези, които не са влизали в съд, защото функционирането на съдебната система влияе и върху останалите две власти. Друг основен нерешен проблем са и правилата за кариерно израстване на съдиите. Този ВСС в края на миналата година проведе един мащабен конкурс за повишаване на съдии, при който, например, един от решаващите критерии беше оценката от дипломата за завършване на юридическо образование. Успехът от университета е условие за първоначално назначаване в системата, но отгук насетне и международните стандарти, и здравият разум изискват съдията да бъде повишен, защото е показал професионализъм при решаването на делата.

Липсата на доверие в правосъдието обаче не е резултат само от тези вътрешни проблеми на съдебната власт. Тя е следствие и от бездействието на другите две власти в рамките на компетентността си да ги решат чрез законодателния процес. Ипълнителната власт чрез МВР пък следва да работи за прочистване на съдебната система от магистрати, за които има данни за извършени престъпления. Ако такава информация бъде събрана, тя веднага трябва да бъде подавана в прокуратурата. За съжаление, освен чрез бездействие,

често съдебната власт е унижавана пред обществото и директно – чрез враждебни изказвания, които търсят политически ефект, като заклеймяват съда за решения, които представители на изпълнителната власт не харесват, или за да се отклони вниманието от проблеми на разследването. В правовата държава съдът е върховният арбитър, който коригира действията на полицията, а полицията не оценява съда.

Критичните изказвания от висши представители на другите власти с популистки ефект не реформират съдебната система, а само задълбочават вредоносния процес от разрушаване на авторитета ѝ в обществото. Създават неувереност и у гражданите, които се чувстват незащитени. Така съдебната власт се уязвява, накърнява се нейната независимост, създава се усещане за подчиненост на изпълнителната, но не се решава нито един от проблемите ѝ. Напротив, те се увеличават. Неконкретизираното критично изказване срещу съда никак не помага, например, за решаването на проблема с битовите условия на Софийския районен съд и с огромната натовареност на съдиите. При тези условия на труд там – четирима съдии в стая, преградени коридори за зали и над 1000 дела на съдия на година, качествено правораздаване е илюзия или случайност. Подобно говорене не е и средство за почистване на системата от некомпетентните или корумпираните. В крайна сметка, след като не работи за промяна, този монолог единствено обслужва статуквото.

Реформата изисква реално националноотговорно ангажиране от страна на другите две власти – изпълнителната, и законодателната, не в декларации, а в конкретни действия тук и сега. Необходимостта е спешна, защото есента на тази година ще бъде избран новият ВСС. Промяната на модела му е задължителна, за да се създадат гаранции, че в него ще влязат хора с честна мотивация и безспорен професионализъм. Съюзът на съдиите в България предложихме мащабна цялостна реформа на ВСС, подкрепена от всички водещи НПО, които наблюдават съдебната система, като се съобразихме с международните препоръки и анализирахме генезиса на скандалите в дейността на сегашния. Предложихме разделението на съвета на две колегии – една за съдиите и втора за прокурорите и следователите, които да вземат самостоятелни решения по въпросите за дисциплинарната отговорност и кариерното развитие на съдиите. Второто предложение беше ВСС да не е постоянно действащ съвет, за да не се отделят членовете му от основната си трудова функция на магистрати и да не се създава административна номенклатура, която губи чувствителност за нуждите на правораздаването и редовите магистрати. Освен това практиката показва, че съдиите, прокурорите и следователите, които са изявени професионалисти, не искат за пет години да се отделят от работата си и да се посветят на административна дейност. Предложихме решения как административният капацитет на органа да укрепне, въпреки че не е постоянно действащ, чрез разширяване на демократичното начало на управление и включване на редови прокурори и съдии в дейността му чрез създаване на постоянни комисии. При съществуващите опасения за задкулисни лобита тъкмо деконцентрацията на власт е един от цивилизованите изходи. В същата насока беше предложението ни членовете на ВСС, излъчвани от съдебната власт, да бъдат избирани чрез пряк избор на общи събрания на всички съдии и на прокурори, а не чрез двустепенен, както досега. Така се засилва ангажираността на самите професионални общности и се минимизират възможностите за манипулиране на вота пак от въздействие на различни неясни

лобита. Все пак не бива да забравяме, че член на този ВСС и председател на ВАС каза, че от години в съдебната власт кадрува “кръгът на белите покривки”. Само последното ни предложение беше възприето частично в изготвения законопроект от Министерството на правосъдието за изменение на Закона за съдебната власт, приет от Министерски съвет, но с отложено действие от 2017 г. Оправданията за отлагане на прекия избор на членове на следващия ВСС от съдебната система са от техническо естество – твърди се, че трудно ще бъдат събрани всички съдии на едно място, а ако гласуването е електронно, няма да има време да бъде организирано. На практика, въпреки декларираната готовност на правителството, въпреки настоятелността на съдийската общност и на Европейската комисия, измененията на ЗСВ в този вид не представляват реформа. Единствено променените правила за публичността на избиране на членовете на ВСС няма да доведат до необходимия оздравителен ефект, защото качеството на администриране на съдебната система няма да бъде променено, ако неподходящите хора бъдат избрани прозрачно. Убедени сме, че няма непреодолими технически пречки в 21 век. Съдиите вече са се събирали на национални конференции и биха могли да се съберат физически на общо събрание за избор на членове на ВСС. Едва ли е непреодолима пречка и организирането за няколко месеца на възможността за електронно гласуване. В същото време залогът е голям. Не само защото следващият ВСС ще избира главен прокурор и председател на ВКС – несъмнено събития с национално значение. Но и защото продължаването на все същото некомпетентно управление на съдебната власт със съмнителна почтеност ще демотивира качествените и почтените съдии, прокурори и следователи да останат да работят в системата.

Измененията на Закона за съдебната власт все още не са факт. Затова и все още има място за надежда, че ще успеем съвместно по чисти подбуди да укрепим българската държавност. Предстои процедурата по обсъждането и приемането на законопроекта в Народното събрание. Ще продължим да настояваме устройствената реформа на съдебната власт да се случи и се надяваме народните представители да проявят демократична воля и гражданска доблест за промяна на добре поддържаното статукво в годините на целия преход.